

studije

Rudolf Brajčić

NEDIJALEKTIČNOST I MIR U HEGELOVOJ DIJALEKTIČKOJ PRAĆELIJI

(Prigodna izdanja Hegelove *Nauke logike*^)

Na temelju rješenja sintetičkih sudova a priori, prema kojemu se ti sudovi razrješuju u transcendentne relacije i tako predstavljaju mogućnost proširivanja metafizičke spoznaje kontemplacijom, mogu se podvrgnuti kritici svi filozofski sistemi.- Oni, naime, filozofski sistemi, koji se izgrađuju protiv naravi sintetičkih sudova a priori u bitnom zatajuju.

Jedan takav sistem je i Hegelova filozofija izgrađena dijalektičkom metodom, o kojoj Hegel raspravlja u *Nauki logike*.^ Ovdje ćemo primije-

* G. V. F. HEGEL, *Nauka logike*. Prvi dio: *Objektivna logika. Učenje o biću*. Preveo dr. Nikola Popović. Predgovor i stručna redakcija dr. Gligorije Zaječaranović. Izdao BIGZ, Beograd 1976. Naslov originala: GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL, *Wissenschaft der Logik*. Erster Teil: *Die objective Logik (Die Lehre vom Sein)*. Stuttgart 1936. Fr. Frommans Verlag. Citiram *Nauka logike*. U zagradama donosim stranice originala leipziškog izdanja iz 1949. V citatima moj prijevod. — Prigodom Popovićeve prijevoda napisao je MIŠO KULIĆ osvrt *Dijalektika apsolutnog znanja, u Dijalog 2* (1977) 183—189. Potkrala mu se pogreška **da** je to prvi prijevod na naš jezik. To je djelo prevedeno na hrvatski pod naslovom *Dijalektika*.

- R. BRAJČIĆ, *Transcendentalni odnosi — temelj proširene metafizike, u Obnovljeni život 32* (5—1977), str. 394—416.

^ *Nauka logike*, posebno str. 56—57 (35—36)

nitni nauku o sintetičkim sudovima a priori kao transcendentnim odnosima na sam početak dijalektičkog razvoja, na takozvanu Hegelovu »dijalektičku praćeliju« ili na *hice — ništa — bivanje*.

U *Nauki logike* Hegel mnogo prigovara Kantu. Tako na primjer Kantovu tvrdnju da um zapada u protuslovlje sa samim sobom naziva pogrešnim mišljenjem*, Kantova dijalektička izlaganja zaslužuju malo pohvale', a njegova je transcendentalna logika štura® itd. Ipak mu je zajednički problem s Kantom: kako u metafizici napustiti potpuno analitički postupak i bespojmovno kalkuliranje' te doći do načina *na koji bi se dobio naučni napredak*.^ Kant bi rekao: Da se u metafizici dođe do »proširene spoznaje« i izbjegne tautologija.

Nažalost, dok Kant jasno postavlja problem sintetičkih sudova a priori, Hegel to ne čini. Dapače, on tih sudova i ne spominje. Čovjek se ipak ne može oteti dojmu, misleći na Hegelovu problematiku metode u filozofiji, koju, prema njemu filozofija još nema (!), da on ipak, kao što rekosmo, zapravo kreće od istog problema kao i Kant: od problema kako u metafizici doći do proširene spoznaje ili kojim načinom otkriti ono »više« što se nalazi u predikatu sintetičkih sudova a priori i tako razvoju nauke i stvarnosti osigurati tokove.

Pod tim vidom lakše možemo shvatiti Hegelove teze • — antiteze — sinteze kao i odrediti im njihov domet uz pomoć raspleta transcendentnih odnosa, koji u sebi sadrže tajnu sintetičkih sudova a priori.

Mi ćemo ovdje, uz pomoć naravi sintetičkih sudova a priori, nastojati da na Hegelovoj *dijalektičkoj* praćel'iji, prvoj ćeliji, koja stoji u temeljima svih ostalih dijalektičkih ćelija, pokažemo kako u njoj zapravo nema nikakve dijalektike nego kako tu vlada savršeni mir (materijalnog) identiteta *bića* i *ništa*.

Najprije pružamo Hegelov opis prve dijalektičke praćelije: *biće* — — «*5^^* — *bivanje*.

Uvodno u tu praćeliju Hegel o *biću* kaže ovo: »Biće je ono neposredno koje je neodređeno; ono je neodređeno prema biti kao što je još bez određenosti koju može primiti unutar sama sebe . . .

* *Nauka logike*, str. 49 (26—27).

•' *Nauka logike*, str. 58 (38).

0 *Nauka logike*, 65 (44—45).

7 *Nauka logike*, str. 55 (34).

Nauka logike, str. 56 (35).

Jer je neodređeno, ono je biće bez kvaliteta; ali *po sebi* njemu pripada karakter neodređenosti samo u suprotnosti prema onome što je *određeno* ili kvalitativno . . .«[^]

Zatim nastavlja:

A. *Biće*

»*Biće, čisto biće* — bez ikakve daljnje odredbe. U svojoj neodređenoj neposrednosti ono je jednako samo samom sebi, a također nije nejednako spram drugog, nema nikakve različitosti unutar sebe niti na van. Uz bilo koju odredbu ili sadržaj, po kojem bi ono bilo različito u samom sebi ili različito od nečega drugog, čisto biće ne bi se održalo u svojoj čistoći. Ono je čista neodređenost i praznina. — U njemu se *ništa* ne može opaziti, ako se tu može govoriti o opažanju; ili ono je samo to čisto, prazno opažanje. Isto se tako u njemu ne može nešto misliti ili ono je isto tako samo prazno mišljenje. *Biće*, to neodređeno neposredno u stvari je *niha*, i ni više ni manje nego *ništa*.«^{''}

B. *Ništa*

»*Ništa, čisto ništa*; ono je jednostavna jednakost sa samim sobom, savršena praznina, bezodređenost i besadržajnost; nerazličitost u samom sebi. — Ukol'iko se ovdje mogu spomenuti opažanje ili mišljenje, utoliko treba naglasiti razliku, da li se opaža ili misli nešto ili *ništa*. Dakle, opažati ili misliti ništa ima neko značenje; to dvoje se razlikuje; na taj način ništa u našem opažanju ili mišljenju *jest* (egzistira); ili štoviše ono je to samo prazno opažanje i mišljenje, i isto prazno opažanje ili mišljenje kao čisto biće. — Prema tome, ništa je ista odredba, ili, štoviše, bezodređenost, a time je uopće isto što i čisto *biće*.«^{^^}

C. *Bivanje*

Jedinstvo bića i ničega

»*Čisto biće i čisto ništa* jesu, prema tome, isto. Ono što je istina, to nije ni biće ni ništa, već to da je biće prešlo — ne da prelazi — u ništa i ništa u biće. Ako isto tako nije istina ni njihova nerazličitost nego to da

0 *Nauka logike*, str. 85 (66).

1» *Nauka logike*, str. 85—86 (66—67).

11 *Nauka logike*, str. 86 (67).

oni nisu isto, da su apsolutno različiti, ali su isto tako neodvojeni i neodvojivi, svaki se neposredno gubi u svojoj suprotnosti. Njihova je istina, dakle, ovo *kretanje* neposrednog iščezavanja jednog u drugoga: *bivanje*, kretanje, u kojem se oboje razlikuju, ali jednom razlikom koja se isto tako izgubila.«^{i*}

Ad A. Što se tiče bića.

Jezgru Hegelova predstavljanja *čistog bića* možemo izraziti ovako:

Biće je ono neposredno koje je neodređeno i to čini njegov kvalitet. Taj karakter neodređenosti zadobiva samo u odnosu na ono što je *određeno* ili kvalitativno. Kao čista neodređenost *čisto biće je ništa*, tj. savršena praznina bez odredbe i bez sadržaja. Inače u svojoj neposrednosti ono je jednako jedino samomu sebi.

Kako je, dakle, čisto biće *ništa*, ni više ni manje nego *ništa*?

U svojoj neposrednosti ono nije ništa. U toj neposrednosti ono je jednako samom sebi: čisto biće je čisto biće.

To čisto biće koje je u svojoj neposrednosti samo biće postaje *ništa* ako se stavi u odnos prema onome što je određeno. Promatrano *s obzirom na ono što je određeno*, čisto biće je *ništa* određenosti, prazno, u njemu se ništa određena ne može opaziti. Ono je čista neodređenost, praznina određenosti, *ništa*.

Prema tome, Hegelov sud: *biće je ništa* — sintetički je sud a priori. To znači da čisto biće po sebi postaje temelj jednog transcendentalnog odnosa, kada se ono suprotstavi onome što je određeno. Biće stavljeno spram nečeg što je određeno snagom samog sebe je *ništa*, tj. u njemu nema ništa što bi temeljilo kakvu određenost.[^]

Pod tim vidom Hegelova izjava da je čisto biće ništa ništa ne šokira, premda on misli da je u tom sudu spojio dva različita svijeta, koji se obično smatraju nespojivima.^{^*} To je najjednostavniji i najevidentniji sintetički sud a priori i ništa više ni manje.

Nauka logike, str. 86 (67).

Skolastika ističe da je Bog bez imena, tj. da nije takvo ili onakvo biće nego biće naprosto. Kad stojimo pred Bogom, stojimo pred Ničim ograničenim, jer Bog nije biće koje bi imalo odredbe i kvalitete na način na koji ih imaju ograničena bića. U tom smislu Bog je Ništa, ništa ograničenosti.

^{i*} Vidi npr. *Nauka logike*, str. 95 (78).

Ad B. Što se tiče ničega

Temeljna i sva Hegelova teza o *ničemu* jest: *ništa* je isto što i *čisto biće*.

Tome nema nikakva prigovora (osim što je zaboravio, prema onome što je kazao u Uvodu *Nauki logike*, reći da je *ništa* viši i bogatiji pojam od pojma *biće*, čija je negacija).

No, na koji je način *ništa* isto što i *čisto biće*?

Najprije moramo reći da se radi o onome *ništa* s kojim se materijaliter identificira čisto biće, a to *ništa* je *ništa* određenosti, praznina određenosti, čista neodređenost.

Drugo, moramo reći da je taj *ništa relativan* pojam, a ne apsolutan. On se dobiva stavljanjem u odnos čistoga bića s onim što je »određeno ili kvalitativno«, pa, prema tome, izriče taj odnos. Time postaje predikat čistog bića, kojim se izražava *odnosnost* čistog bića prema onome što je *određeno*.

Treće na što treba da skrenemo pažnju jest *transcendentalnost* tog odnosa. *Ništa* je izraz jedne transcendentalne relacije dobivene na temelju onoga što je čisto biće u sebi, po samom sebi. Čisto biće, stavljeno u odnos s onim što je određeno po samom sebi, po onome što jest jest *ništa* (određenosti), čista neodređenost.

Narav, pak, sudova, u kojima je predikat relativan pojam i izriče transcendentalni odnos, takva je da se predikat može stavljati na mjesto subjekta. To su sintetički sudovi a priori, a kod tih je takvo izmjenjivanje subjekta i predikata obična stvar. Da upotrijebimo Kantove primjere! Sintetički sud a priori $7 + 5 = 12$ možemo i ovako napisati a da mu ne promijenimo vrijednost: $12 = 7 + 5$ ili *pravac je najkraća crta između dvije točke* isto je što i *najkraća crta između dvije točke je pravac*.

Ako tako učinimo sa sintetičkim sudom a priori *čisto biće je ništa*, dobijemo *ništa je čisto biće* ili kako kaže Hegel: Ništa je isto što i čisto biće. Toma bi rekao: Ontička istinitost je isto što i bičevitost (*verum est ens*), dakako uvijek u odnosu na razum.

U tom smislu *ništa* je *čisto biće*.

Ad C. Što se tiče bivanja

Glavna Hegelova istina o postojanju je ova: *Čisto biće* i *čisto ništa*, koji su po sebi apsolutno *različiti* jesu isto. To je znak da je biće *prešlo* u ništa i ništa u biće. Prema tome, njihova je istina ovo *kretanje* neposred-

Nauka logike, str. 56–57 (35–36). Prema izlaganju na tim stranicama *niha* bi trebalo sadržavati *biće* i *ništa*.

nog *prelaženja* jednoga u drugo i iščezavanje jednoga u drugom, u čemu se sastoji bivanje. Bivanje bi, dakle, bila *istina* čistog bića ukoliko se unutar čistog bića zbiva prijelaz iz ništa u biće (nastajanje) i iz bića u ništa (nestajanje).

Očito se tu *ništa* apsolutizira kao ono što nije samo identično s čistim bićem nego od njega i *apsolutno* različito i što se čistom biću suprotstavlja. Međutim, kako smo vidjeli, ono *ništa* je u Hegelovu sklopu relativan pojam dobiven stavljanjem čistog bića u odnos prema onom što je određeno pa se, kao takav, ne suprotstavlja čistom biću niti se može suprotstavljati.

Hegel, na čuđenje dotadanih filozofa postavlja tvrdnju da su *biće* i *ništa* jedno. Pri tome nije napustio uobičajene tvrdnje da su *biće* i *ništa* apsolutno različiti nego ju je zadržao pa je u *čisto biće* stavio apsolutni identitet i apsolutnu *različitost* s *ništa*. Time je Hegel dobio atomsku dijalektičku bombu: »Stav *biće* i *ništa* jesu isto

izražava identitet tih odredaba, ali ih isto tako obje sadrži u sebi kao *različite*, utoliko on sam u sebi protuslovi sebi i *ukida se* (dijalektička eksplozija!) ... I time se na njemu samome dešava ono što treba da sačinjava njegovu sadržinu, naime *bivanje*.«¹⁸ Tako se u identitetu i ujedno različitosti *čistog bića* s *ništa* nalazi dinamika najvišeg napona kao korijen cjelokupne dijalektike, koja je posvud prisutna budući da je *biće* i *ništa* posvud.

Međutim, *čisto biće* i *ništa* nisu uopće apsolutno različiti jer *ništa* kao relativan pojam nije uopće apsolutnost. Hegel je majstorski uočio identitet *bića* i *ništa*, ali nije primijetio da je time otkrio intimnu narav svoga *ništa*, da njegov *ništa*, s kojim se identificira čisto biće, nije apsolutnost nego relativnost, pa da ne može biti govora o *apsolutnoj razlici* bića i toga ništa. Kada se pak ta apsolutna različitost između *bića* i *ništa* izostavi, a treba je izostaviti, jer je neistinita, tada više nema dijalektike između *bića* i *ništa*, tada to dvoje nije identično i različito ujedno, što dijalektička metoda pretpostavlja.

Ostaje samo to, da *biće* nije samo *biće* nego da je u odnosu na ono što je određeno i *ništa*. Taj pojam *ništa* sadrži, doduše, prethodni, tj. *čisto biće* i izriče još nešto više, tj. odnos *čistog bića* prema onomu što je *određeno*, pa je pojam praznine, čiste neodređenosti, *ničega* bogatiji i sadržaj-niji za onaj odnos (ne—odnos) od pojma čistog *bića*, no taj »višak« nije nikakva dijalektička suprotnost. U *ničemu* se *čisto biće* bolje prepoznaje. Upoznaje se kako čisto biće izgleda u odnosu na ono što je određeno, u odnosu na određenost. Time se postiže napredak u spoznaji *čistog bića*, ali to je napredak koji ne dokida *čisto biće* nego koji se *čistim bićem* po-

¹⁸ *Nauka logike*, str. 93–96 (75–79).

¹⁹ *Nauka logike*, str. 93 (76).

Hegel brka *ništa* u smislu *ne-čistoga* bića s *ništa* u smislu *ne-određenosti*. To su dva različita ništa. S prvim je čisto biće apsolutno različito kao sa svojom suprotnošću, a s drugim je identično kao sa suprotnošću *određenosti*, a ne svojom, jer je samo kao ono što je neposredno i neodređeno suprotno određenosti.

država, jer se na njemu temelji. Imamo *ništa* samo zato jer imamo čisto biće. Kad ne bi bilo *čistog bića*, ne bi bilo ni *ništa* kao što u pomanjkanju *bića* nema ni *ontičke* istinitosti. Prestanak *čistog bića* ne znači *prelaženje* u *ništa* nego *dokidanje ničega*, kao što prestanak *bića* ne znači prelaženje u ontičku istinu nego njezin prestanak. Između *bića* i *ničega* nema napetosti, nema dijalektike. *Čisto biće* i *ništa* samo su jedno te isto. S *ništa* je izražena suprotnost *čistoga bića* prema onome što je *određeno* i ništa više, a ne suprotnost *prema samom sebi*. I doista, *čisto biće suprotno* od onoga što je određeno je neodređeno, čista neodređenost, *ništa*.

Zaključak

Razrješenje sintetičkih sudova a priori u transcendentalne odnose, prema članku u *Obnovljenom životu* 5 (1977), 394—416. omogućuje pravi uvid i u Hegelovu filozofiju, posebno u njegovu temeljnu dijalektičku ćeliju: *biće — ništa — bivanje*.

Stav, *čisto biće je ništa* sintetički je sud a priori. To znači da je *ništa* transcendentalni relativni pojam dobiven postavljanjem čistog bića u odnos prema onom što je određeno ili kvalitativno. Kao takvo *ništa* se ne može apsolutno razlikovati od *čistog bića* kao kakva apsolutnost. S uklanjanjem apsolutne razlike između *čistog bića* i *ništa* dokida se mogućnost dijalektičkih odnosa među njima. *Ništa* služi samo zato da se bolje i više spozna *čisto biće*, kao što transcendentalni relativni pojmovi općenito služe za proširenje i upotpunjenje metafizičkih spoznaja.

NICHT-DIALEKTIK UND FRIEDEN IN DER DIALEKTISCHEN URZELLE HEGELS

Zusammenfassung

Die Auflösung der synthetischen Urteile a priori in die transzendentalen Relationen (vgl. 02 5/1977/, S. 349—416) ermöglicht uns die Einsicht in die Philosophie Hegels, vor allem in seine dialektische Grundzelle: Sein — Nichts - Werden.

Der Satz, das reine Sein sei ein Nichts, ist ein synthetisches Urteil a priori. Das heisst, dass das Nichts ein transzendental relativer Begriff ist, gewonnen durch die Setzung des reinen Seins ins Verhältnis zum Bestimmten oder Qualitativen. Das Nichts als solches kann sich als eine Absolutheit vom reinen Sein nicht absolut unterscheiden. Durch die Aufhebung der absoluten Differenz zwischen dem reinen Sein und dem Nichts wird auch die Möglichkeit dialektischer Relationen zwischen ihnen aufgehoben. Das Nichts dient dann nur zu einer besseren und grösseren Erkenntnis des reinen Seins, so wie die transzendental relativen Begriffe im allgemeinen zur Erweiterung und Vervollständigung metaphysischer Erkenntnisse dienen.